

ชื่อบ้านนามเมือง : เรื่องเล่าชีวิตคน และชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

Place Names : Life-Stories of People and Communities around Songkhla Lake

มานิช ดินสานสกุล (Manoch Dinlansagoon)¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ชื่อบ้านนามเมือง : เรื่องเล่าชีวิตคน และชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมืองบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ศึกษาวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนจากเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมือง และศึกษาความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลา ผลการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่มีอาณาเขตหรือพื้นที่ติดต่อกับทะเลสาบของจังหวัดสงขลาทั้ง 8 อำเภอ ซึ่งมี 29 ตำบล มีจำนวน 107 ชุมชน และมีเรื่องเล่า 107 เรื่อง ชุมชนที่มีอาณาเขตหรือพื้นที่ติดต่อกับทะเลสาบของจังหวัดพัทลุงทั้ง 5 อำเภอ ซึ่งมี 10 ตำบล มีจำนวน 51 ชุมชน และมีเรื่องเล่า 51 เรื่อง ดังนั้น เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองที่รวบรวมได้จึงมีทั้งสิ้น 158 เรื่อง

การศึกษาวถีชีวิตผู้คนและชุมชนจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองทั้ง 158 เรื่อง พบว่า วิถีชีวิตผู้คนและชุมชนที่สัมพันธ์กับความเชื่อแบบดั้งเดิม เรื่องทวด พบว่าทวดมีหลายลักษณะคือ ภูเขาใหญ่ พญานาค จระเข้ และต้นไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ เรื่องเล่าได้กล่าวถึงทั้งวิญญาณของชาวไทยพุทธและมุสลิม ความเชื่อเกี่ยวกับกาลาอาคม มีส่วนกำหนดวิถีชีวิตผู้คนและชุมชน ปรากฏให้เห็นอยู่ในเรื่องเล่าหลายชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป เป็นความเชื่อตามแบบ “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” คือพระเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์และสิ่งของ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์และสิ่งของที่มีความ “พิเศษ” แตกต่างไปจากสัตว์และสิ่งของทั่วไป ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลในตำนาน มีบุคคลในตำนานหรือประวัติศาสตร์หลายคน เช่น เจ้าฟ้าคอลาย พระนางเลือดขาว แม่นางผมหอม เป็นต้น ปรากฏในเรื่องเล่าในฐานะบุคคล “พิเศษ” ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีหลายลักษณะเกิดขึ้นได้ทั้งจากคน สัตว์ สิ่งของและอื่น ๆ วิถีชีวิตผู้คนและชุมชนที่สัมพันธ์กับศาสนา พบว่า ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลามีความเลื่อมใสในศาสนาอย่างสูง ทั้งพุทธและอิสลาม แต่เรื่องเล่ามักปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับไทยพุทธมากกว่า ส่วนชาวไทยมุสลิม ไม่ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลามเลย ผู้คนและชุมชนกับธรรมชาติ พบว่า มีการนำธรรมชาติลักษณะต่าง ๆ มาตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมือง ได้แก่ ใช้ป่าหรือต้นไม้เป็นชื่อบ้านนามเมือง ใช้แหล่งน้ำเป็นชื่อบ้านนามเมือง ใช้ลักษณะพื้นดินที่ตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมือง และใช้ลักษณะผสมของธรรมชาติเป็นชื่อบ้านนามเมือง ผู้คนและชุมชนกับอาชีพ พบว่าอาชีพที่ปรากฏชัดเจนในเรื่องเล่าคือ อาชีพทำนา อาชีพประมง อาชีพทำน้ำตาล อาชีพค้าขาย และอาชีพทำสวนทำไร่ ผู้คนและชุมชนกับสิ่งของและสถานที่ พบว่า การนำชื่อสิ่งของและสถานที่บางประเภทมาเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาปรากฏค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่สิ่งของและสถานที่ที่

¹อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

นำมาเป็นชื่อบ้านนามเมืองมักจะเกิดขึ้นจากฝีมือของมนุษย์ และมีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต
ผู้คนและชุมชนด้านใดด้านหนึ่ง

การศึกษาความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลา พบว่า มีประเด็นสำคัญ
คือ ความผูกพันระหว่างคนกับทะเลสาบสงขลา ในฐานะแหล่งทำมาหากิน คนรอบทะเลสาบสงขลา มีความ
ผูกพันกับทะเลอย่างมาก การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนนิยมพื้นที่ที่ติดทะเลและมีความอุดมสมบูรณ์ ในฐานะ
เส้นทางสัญจร ความผูกพันของคนกับทะเลสาบสงขลาในฐานะเส้นทางสัญจร ทำให้ได้รับรู้บรรยากาศ
การสัญจรทางน้ำที่ติดคักในทะเลสาบสงขลามีเรือขนาดและลักษณะต่าง ๆ จำนวนมาก เรือจึงมีบทบาท
อย่างมาก ความผูกพันระหว่างคนรอบทะเลสาบสงขลา เกิดขึ้นเพราะทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะ
ความผูกพันระหว่างคนรอบทะเลสาบสงขลาโดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งยึดโยงมีความเข้มข้น
เพราะต่างอาศัยทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน การไปมาหาสู่กัน
การแบ่งปันสิ่งที่มี สิ่งที่เหลือ ความผูกพันเพราะเครือญาติ พบว่า ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาหลายชุมชน
เกิดจากการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง ด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น เกิดโรคระบาด หนี
ทำมาหากินใหม่ ค้นพบแหล่งที่อุดมสมบูรณ์กว่า แต่งงานกับคนต่างชุมชน ค้าขาย ถูกกักขัง หนีโจร
เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนต่าง ๆ มีความเป็นผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นในฐานะเครือญาติ ความผูกพัน
เพราะศาสนาและความเชื่อ พบว่า คนรอบทะเลสาบสงขลา มีความผูกพันกัน เพราะต้องเดินทางไปมา
หาสู่กันเพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและความเชื่อร่วมกัน พบลักษณะความผูกพันเช่นนี้ในเรื่องเล่า
เกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองบางแห่ง เนื่องจากชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเป็นชุมชนที่มีความยึดมั่นใน
ศาสนาและความเชื่อ.

คำสำคัญ : ชื่อบ้านนามเมือง เรื่องเล่า คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

Abstract

The objectives of this research were to collect stories of place names around Songkhla Lake, to study the ways of lives of the people and communities from oral traditions of place names and to study the connection between man and the sea and people around Songkhla Lake. The findings of the study reveal that name places of the communities around Songkhla Lake cover 8 districts of Songkhla province connecting the lake. The areas consisted of 29 sub-districts, which include 107 communities and discern 107 stories. In addition, the areas also cover 5 districts of Phatthalung province, which include 10 sub-districts and discern 51 stories. Therefore, there are 158 stories of oral traditions about the communities around Songkhla Lake.

The study of lives of the people and the communities from the name places from 158 stories reveal the strong relationships between ways of lives of the people and

the communities and their traditional beliefs. The belief about 'Thuad' is reflected in the forms of giant snakes, great Nagas, crocodiles and trees. The belief about a soul is retold about both the souls of the Buddhists and those of the Muslims. The belief about black magic spells can be seen in the stories about lives of the people and the communities. The belief about Buddha image is reflected in "folk Buddhism," i.e. Buddha images are "sacred objects." The belief about animals and objects shows the animals or objects as "extraordinary," which are distinct from ordinary animals and objects. The belief about people in the legends is reflected in the persons in legends or history, such as Chaofa Kholai, Phranang Lued Khao, Maenang Phom Thong, etc. These characters are retold as "extraordinary persons." The belief about a supernatural power is reflected in various forms, as in man, animals, objects and others. As for the relationship between people, community and religion, it is found that people in the communities around Songkhla Lake strongly believe in religion, either Buddhism or Islam. However, oral traditions regarding such relationship occur more among Buddhists. Among the Muslims, there are no stories telling the relationship between the people, the communities and Islam at all. For the connection between people, communities and nature, it is found that certain aspects of nature are used to name the places. For example, forests or trees are used to call the place names. Water resources are used to give the place names. Land topography is also assigned for place names. Similarly, mixture of nature is designed as place names. As for the relationship between people and occupation, it is found that such occupations as rice farming, fishery, making syrup from palmyras, trading, gardening and crop growing appear distinctively in the oral traditions. Regarding the connection between people, communities, objects and places, it is found that certain objects and places are commonly used as part of place names of the communities around Songkhla Lake. Most of the objects and places used as place names are man-made and significant or related to the ways of lives of the people and communities in certain aspects.

Regarding the relationship between man and the sea and man around Songkhla Lake, it is found that there exists a strong tie between man and Songkhla Lake, as the latter is the source of provision for livelihood. People around Songkhla Lake are strongly attached to the sea. Settlements have been made in the areas connecting to the sea due to its richness in natural resources and as routes for transportation. The relationship between the people and Songkhla Lake as routes for transportation is seen in the atmosphere of water route transportation, where boats of different sizes and appearances are abundant and the boats play an important roles on such transportation. The relationship among people

around Songkhla Lake are established due to richness in natural resources of the lake, where people share the resources. Such a relationship generates exchanges of culture, visits and sharing. The kinship system is created by the migrations of the people in the communities around Songkhla Lake, probably due to spread of epidemics, search for a new and richer settlement, intermarriage with people outside the communities, trading activities, floods and robberies, etc, thus causing strong bonds among kinships in different communities. As for a strong relationship due to religious worship and beliefs, it is found that people around Songkhla Lake are bound by their mutual visits for participation in religious rites and beliefs. Such bindings can be found in oral traditions about certain place names because the people in the communities around Songkhla Lake strongly uphold their religion and beliefs.

Key words : Place Names, Life-Stories, People and Communities around Songkhla Lake

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2545 ได้กำหนดให้จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาขึ้น โดยกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อคุณภาพชีวิตคนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การดำเนินงานในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปี จะเป็นภารกิจร่วมกันของคนทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบ ในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และบำรุงรักษาระบบนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาให้กลับคืนสู่สภาพธรรมชาติเดิมมากที่สุด ที่น่าสนใจก็คือได้มีการให้ความสำคัญต่อการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้กลับมาได้ใช้ประโยชน์และได้รับการสืบทอดคุณค่าให้แก่ชนรุ่นหลังด้วย (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, www.khlong-u-taphao.com)

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลาทั้งในบริเวณจังหวัดสงขลา พัทลุงและนครศรีธรรมราช ล้วนมีคุณค่าอย่างยิ่ง น่าสนใจศึกษาเรียนรู้ โดยเฉพาะในส่วนที่

เกี่ยวกับความเชื่อ ความศรัทธา คตินิยมและประเพณีต่างๆ ของผู้คน ซึ่งมีอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายมหายานผสมคติพราหมณ์ ความเชื่อดั้งเดิมและลัทธิอื่นๆ ปรากฏอยู่ “ทั้งยังล้วนแต่สอดประสานกับบริบทอื่นๆ ของสถาบันพื้นบ้านอันได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศสิ่งแวดล้อม ตลอดจนทรัพยากรบุคคลและข้อจำกัดและปัจจัยทางการศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของแต่ละยุคแต่ละสมัย มีการพัฒนาอย่างมีระบบจนกลายเป็นองค์ความรู้และวัฒนธรรมสืบทอดเป็นมรดกต่อมาเรื่อย ๆ” (สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์, 2548, หน้า 222)

หากจะได้พิจารณาลุ่มทะเลสาบสงขลาในแง่พื้นที่ทางกายภาพ จะพบว่า ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาครอบคลุมพื้นที่ถึง 3 จังหวัด ได้แก่ สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ซึ่งมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 8,729 ตารางกิโลเมตร ประกอบไปด้วยพื้นที่ที่เป็นทะเลสาบ 1,042 ตารางกิโลเมตร แบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ทะเลน้อย ทะเลหลวง (ทะเลสาบสงขลาตอนบน) ทะเลสาบ (ทะเลสาบสงขลาตอนกลาง) และทะเลสาบ

สงขลา (ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง) มีสภาพทางระบบนิเวศวิทยาที่หลากหลาย เนื่องจากเป็นที่รวมของต้นน้ำลำคลองสายเล็ก ๆ จำนวนมาก และยังมีทางออกสู่อ่าวไทย ในฤดูน้ำหลากประมาณเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมจะมีน้ำจืดไหลลงสู่ทะเลสาบจำนวนมาก จึงไปผลักดันน้ำเค็มให้ออกสู่อ่าวไทย ในช่วงนี้ในทะเลสาบเป็นน้ำจืดและจะขุ่น เมื่อถึงฤดูแล้งปริมาณน้ำจืดที่ไหลลงสู่ทะเลสาบจะน้อย น้ำเค็มจะไหลเข้ามาทำให้น้ำในทะเลสาบมีรสกร่อย ความกว้างใหญ่ไพศาลของพื้นที่ซึ่งครอบคลุมอาณาเขตของสามจังหวัด และมีลักษณะเฉพาะตัว คือ มีลักษณะ 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม ซึ่งได้รับอิทธิพลน้ำจืดจากต้นน้ำหลายสาย และได้รับน้ำเค็มจากน้ำทะเล จัดว่าเป็นบริเวณที่มีทรัพยากรสัตว์น้ำอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ลักษณะทรัพยากรทางธรรมชาติเหล่านี้ย่อมเป็นปัจจัยกำหนดทรัพยากรด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา ทั้งในบริเวณจังหวัดสงขลา พัทลุงและนครศรีธรรมราชด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรทางด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนที่ตั้งรกรากบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ติดทะเล วิถีชีวิตที่สัมพันธ์และผูกพันกับทะเลสาบสงขลามิติต่าง ๆ ย่อมมีอิทธิพลต่อการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ในการตั้งรกรากบ้านเรือน และชื่อเรียกขานรกรากบ้านเรือนที่รวมตัวขยายใหญ่เป็นชุมชนซึ่งเรียกขานกันในระยะต่อมาว่า หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ

ชื่อบ้านนามเมือง ของชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยเชื่อว่าชื่อบ้านนามเมืองต่าง ๆ นั้นจะต้องมีความเป็นมาที่มีเหตุผลสอดคล้องสัมพันธ์กับลักษณะวิถีชีวิตของคนที่ตั้งรกรากบ้านเรือนอยู่ริมทะเล

ซึ่งความเป็นมาดังกล่าวนั้นจะปรากฏอยู่ในรูปของเรื่องเล่า (narrative) “นักปราชญ์ราชบัณฑิตสมัยก่อนให้ความสำคัญชื่อบ้านนามเมืองมาก แต่นักวิชาการไทยสมัยหลัง ๆ มักไม่เห็นความสำคัญของชื่อบ้านนามเมือง ประวัติศาสตร์ไทยจึงไม่รู้จักชุมชนหมู่บ้านที่ประกอบกันขึ้นเป็นเมืองเป็นรัฐ และเป็นอาณาจักรในที่สุด ด้วยความไม่รู้นี้เองทำให้บางครั้งนักวิชาการสมัยใหม่พยายามบิดเบือนภาษาพื้นเมืองที่เป็นตระกูลอื่น ๆ ให้เป็นภาษาไทยทั้งหมด เป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความจริง” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2538, หน้า (18))

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเรื่องเล่า (narrative) ซึ่งอยู่เบื้องหลังของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง จัดเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะของท้องถิ่น ซึ่งมีจำนวนไม่น้อยกำลังจะเลือนหายไป เพราะความสนใจและใส่ใจของคนรุ่นหลังลดน้อยลงด้วยเหตุผลต่าง ๆ ทำให้การถ่ายทอดจดจำและเล่าต่อด้วยความภาคภูมิใจลดน้อยลงไปด้วย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการจดบันทึกเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมืองเหล่านั้นเอาไว้ และนำมาศึกษาเพื่อแสดงคุณค่าบางประการให้ประจักษ์ เพื่อเป็นข้อมูลอีกมิติหนึ่งสำหรับผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ใช้ประโยชน์ เป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจทั่วไปได้ศึกษาเรื่องเล่าความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง หรือศึกษาชีวิตบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา รวมทั้งเพื่อการเรียนการสอนระดับต่าง ๆ โดยอาศัยเรื่องเล่าความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองที่เกิดจากรกรากบ้านเรือน ซึ่งกระจายอยู่โดยรอบทะเลสาบสงขลาตนเอง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. รวบรวมเรื่องเล่าของชาวบ้านนามเมืองบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา
2. ศึกษาวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนจากเรื่องเล่าของชาวบ้านนามเมือง
3. ศึกษาความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลา

สมมติฐานการวิจัย

ชาวบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา (เน้นพัทลุง, สงขลา) มีความเป็นมาที่น่าสนใจในรูปของเรื่องเล่าหรือวรรณกรรมท้องถิ่นแบบมุขปาฐะที่สามารถสะท้อน (บอกเล่า) ลักษณะชีวิตของผู้คนมิติต่างๆ ในอดีตและสามารถอธิบายความเชื่อมโยงวิถีชีวิตในอดีตมาสู่ลักษณะวิถีชีวิตในปัจจุบัน ตลอดจนสามารถใช้เป็นข้อมูลสำหรับอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ (สิ่งแวดล้อม) โดยเฉพาะคนกับทะเล และคนกับคนรอบทะเลสาบสงขลาได้อย่างดี

วิธีวิจัย

1. แหล่งข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล
เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชื่อและความเป็นมา (เรื่องเล่า) ของชื่อชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา (เน้นจังหวัดพัทลุง, สงขลา เพราะไม่มีหมู่บ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีอาณาเขตติดต่อกับทะเลสาบสงขลา) ทั้งชื่อหมู่บ้าน ชื่อตำบล และชื่ออำเภอ โดยมีพื้นที่เป้าหมายคือ 8 อำเภอของจังหวัดสงขลา (29 ตำบล) และ 5 อำเภอของจังหวัดพัทลุง (10 ตำบล) ที่มีอาณาเขตติดทะเลสาบสงขลาตอนใดตอนหนึ่ง

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมเกี่ยวกับชื่อและเรื่องเล่าของชื่อชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาดังกล่าวจะนำมาเรียบเรียงให้เป็นหลักฐานที่ชัดเจนในรูปของการเขียนหรือวรรณกรรมลายลักษณ์อักษร แล้ววิเคราะห์เรื่องเล่า และสังเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนด เพื่อหาคำอธิบายเกี่ยวกับวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนจากเรื่องเล่าของชาวบ้านนามเมือง และความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลา

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์เอาไว้ 3 ประเด็น คือ รวบรวมเรื่องเล่าของชาวบ้านนามเมืองบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา ศึกษาวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนจากเรื่องเล่าของชาวบ้านนามเมือง และศึกษาความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลา ปรากฏผลดังนี้

1. เรื่องเล่าของชาวบ้านนามเมืองบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา

การเก็บรวบรวมเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาครั้งนี้ มีพื้นที่เป้าหมาย คือ 8 อำเภอของจังหวัดสงขลา ซึ่งมี 29 ตำบล และ 5 อำเภอของจังหวัดพัทลุง ซึ่งมี 10 ตำบล ผู้วิจัยสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ดังกล่าวได้ครบทั้ง 39 ตำบล ใน 13 อำเภอ ซึ่งเป็นพื้นที่เป้าหมาย การเก็บข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ในครั้งนี้ เก็บรวบรวมเรื่องเล่าชื่อหมู่บ้าน รวมทั้งชื่อตำบล และชื่ออำเภอที่ใช้เป็นชื่อหมู่บ้านด้วย โดยเน้นเฉพาะชุมชนในจังหวัดสงขลาและพัทลุงซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ

กับทะเลสาบสงขลาอย่างน้อยตอนใดตอนหนึ่ง ได้แก่ ทะเลน้อย ทะเลหลวง(ทะเลสาบสงขลาตอนบน) ทะเลสาบ(ทะเลสาบตอนกลาง) หรือทะเลสาบสงขลา(ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง) พบว่าชุมชนที่มีอาณาเขตหรือพื้นที่ติดต่อกับทะเลสาบของจังหวัดสงขลาทั้ง 8 อำเภอ ซึ่งมี 29 ตำบล มีจำนวน 107 ชุมชน ประกอบด้วย อ.ระโนด ได้แก่ ต.บ้านขาว 4 ชุมชน ต.ระโนด 4 ชุมชน ต.บ้านใหม่ 3 ชุมชน ต.ตะเคียน 1 ชุมชน อ.กระแสสินธุ์ ได้แก่ ต.โรง 4 ชุมชน ต.เชิงแส 1 ชุมชน ต.เกาะใหญ่ 9 ชุมชน ต.กระแสสินธุ์ 3 ชุมชน อ.สทิงพระ ได้แก่ ต.คลองรี 4 ชุมชน ต.คูขุด 2 ชุมชน ต.ท่าหิน 1 ชุมชน อ.สิงหนคร ได้แก่ ต.บางเขียด 11 ชุมชน ต.ชะแล้ 1 ชุมชน ต.ปากอ 4 ชุมชน ต.ป่าขาด 7 ชุมชน ต.ท่าบ 5 ชุมชน ต.สทิงหม้อ 2 ชุมชน ต.หัวเขา 8 ชุมชน อ.ควนเนียง ได้แก่ ต.บางเหริ่ง 5 ชุมชน ต.รัตภูมิ 4 ชุมชน ต.ควนไส 1 ชุมชน ต.ห้วยถึก 2 ชุมชน อ.หาดใหญ่ ได้แก่ ต.คูเต่า 4 ชุมชน ต.น้ำน้อย 1 ชุมชน อ.เมืองสงขลา ได้แก่ ต.พะวง 3 ชุมชน ต.เขารูปช้าง 1 ชุมชน ต.บ่อหย่าง 1 ชุมชน ต.เกาะยอ 10 ชุมชน และ อ.บางกล่ำ ได้แก่ ต.บางกล่ำ 1 ชุมชน

ชุมชนที่มีอาณาเขตหรือพื้นที่ติดต่อกับทะเลสาบของจังหวัดพัทลุงทั้ง 5 อำเภอ ซึ่งมี 10 ตำบล มีจำนวน 51 ชุมชน ประกอบด้วย อ.ควนขนุน ได้แก่ ต.ทะเลน้อย 1 ชุมชน ต.พนาสูง 2 ชุมชน อ.เมือง ได้แก่ ต.ลำปำ 4 ชุมชน อ.เขาชัยสน ได้แก่ ต.จองถนน 4 ชุมชน ต.ทานโพธิ์ 3 ชุมชน อ.บางแก้ว ได้แก่ ต.นาปะขอ 5 ชุมชน และ อ.ปากพะยูน ได้แก่ ต.ฝ่าละมี 5 ชุมชน ต.ปากพะยูน 6 ชุมชน ต.เกาะนางคำ 9 ชุมชน ต.เกาะหมาก 12 ชุมชน

ดังนั้น ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่มีอาณาเขตต่อกับทะเลสาบสงขลา ซึ่งได้เก็บรวบรวมเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองตามที่กำหนดจึงมีทั้งสิ้น 158 ชุมชน ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดในวัตถุประสงค์และขอบเขตด้านเนื้อหาของการวิจัย

2. วิถีชีวิตผู้คนและชุมชนจากเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมือง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่รวบรวมได้ทั้งสิ้น 158 ชุมชน นั้น ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เพื่อศึกษาวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจอยู่ 5 ประเด็น ซึ่งปรากฏผลการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1 ผู้คนและชุมชนกับความเชื่อแบบดั้งเดิม

ประเด็นนี้ผู้วิจัยพบว่าผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา มีความเชื่อแบบดั้งเดิมหลายลักษณะ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับทวดจากการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองทั้งชื่อหมู่บ้าน ชื่อตำบลและชื่ออำเภอซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่โดยรอบและมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลสาบสงขลาทั้งในพื้นที่จังหวัดสงขลาและพัทลุง พบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองหลายเรื่องได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับทวดอยู่ 2 ลักษณะ คือ ทวดที่เป็นงูใหญ่และทวดที่เป็นพญานาค นอกจากทวดดังกล่าวแล้ว เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาบางเรื่อง ยังได้กล่าวถึงทวดในลักษณะอื่น ๆ ให้เห็นด้วย เช่น ทวดที่เป็นจระเข้ อีกกรณีหนึ่งที่พบคือ ทวดที่เป็นต้นไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อ

บ้านนามเมืองซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่โดยรอบและมีอาณาเขตติดต่อกับทะเลสาบสงขลาทั้งในพื้นที่จังหวัดสงขลาและพัทลุงมีอยู่หลายเรื่อง ที่น่าสนใจก็คือ วิทยุญาณที่กล่าวถึงในเรื่องเล่าเหล่านั้นมีทั้งวิทยุญาณของชาวไทยพุทธและมุสลิม ความเชื่อเกี่ยวกับคาถาอาคม คาถาอาคมเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมายาวนาน มีส่วนอย่างสำคัญต่อการกำหนดวิถีชีวิตผู้คนและชุมชน มีบทบาทต่อการดำรงอยู่และการเคลื่อนไปของผู้คนและชุมชนอย่างมากไม่ว่าโลกจะพัฒนาไปเช่นไร ความเชื่อเรื่องคาถาอาคมปรากฏอยู่ทุกภูมิภาคของไทยรวมทั้งภาคใต้ซึ่งมีความเชื่อเรื่องนี้อย่างอุดมและหลากหลาย โดยเฉพาะชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ปรากฏให้เห็นความเชื่อเรื่องคาถาอาคมอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองอยู่หลายชุมชน ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปเป็นสิ่งยืนยันลักษณะความเชื่อที่เรียกว่า “พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน” ซึ่งเกิดจากการผสมผสานของความเชื่อพื้นฐานแบบพุทธ แบบพราหมณ์ และแบบดั้งเดิม จึงทำให้มิติของความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปมีความซับซ้อนมากขึ้น พระพุทธรูปหลายองค์ในชุมชนต่าง ๆ จึงมีความหมายและความสำคัญมากกว่า “วัตถุทางศาสนา” ที่ผลิตสร้างขึ้นเพื่อเป็น “สิ่งแทน” ศาสดาหรือหลักธรรมเพื่อสอนหรือเตือนให้ทำดี เว้นชั่วและทำจิตให้ผ่องใส แต่พระพุทธรูปในความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านมี “คุณค่า” มากกว่านั้น กล่าวคือมีอำนาจไม่แตกต่างจากธรรมชาติ คือมีอำนาจเหนือคน สามารถให้คุณให้โทษแก่คนได้ ดังนั้นจึงไม่แปลกแต่อย่างใดที่เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรูปหรือเรื่องเล่าอื่นใดก็ตามที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธรูป จึงมักจะเห็น “การเล่าเรื่อง” ให้มีมิติที่ซับซ้อนกว่าธรรมดาทั้งนี้เพื่อให้

สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือคนนั่นเอง พระพุทธรูปในวิถีชีวิตชาวบ้านจึงถูกยกฐานะขึ้นเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ดังที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์และสิ่งของ ความเชื่ออีกประการหนึ่งซึ่งปรากฏให้เห็นในเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา คือ ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์และสิ่งของ ที่มีความ “พิเศษ” แตกต่างไปจากสัตว์และสิ่งของอย่างเดียวกันที่มีอยู่ในโลกของความเป็นจริง บางเรื่องอาจจะถูกนำไปเชื่อมโยงเข้ากับ ความศักดิ์สิทธิ์ หรือจัดเป็นสัตว์หรือสิ่งของที่มีลักษณะเช่นเดียวกับคน ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคลในด้านานบุคคลที่มักจะถูกกล่าวถึงในตำนานหรือประวัติศาสตร์ของดินแดนแถบลุ่มทะเลสาบสงขลามีเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ที่มีส่วนต่อการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดำเนินไปของชุมชนแถบนี้ในแง่มุมต่าง ๆ ชื่อของบุคคลหลายชื่อยังเป็นที่ถกเถียงถึง “ตัวตน” ที่แท้จริง เพราะหลักฐานที่สามารถยืนยันได้ในเชิงวิทยาศาสตร์อาจไม่ชัดเจน ทว่าตัวตนของบุคคลเหล่านั้นกลับมีความเด่นชัดอยู่ในความเชื่อของชุมชนมายาวนาน เช่น เจ้าฟ้าคอลาย พระนางเลือดขาว แม่นางผมหอม เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำคัญ หรืออาจจะเรียกว่า “เจ้านาย” กับคตินิยมของคนภาคใต้ที่มักให้ความสำคัญหรือ “ให้ค่า” บุคคลสำคัญหรือเจ้าขุนมูลนาย เพื่อนำบารมีหรือคุณค่าเชิงอำนาจของบุคคลสำคัญมาเพิ่มพูนคุณค่าหรือความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ ความเชื่อเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่น่าอัศจรรย์มีความแนบแน่นกับผู้คนในชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทยมายาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้สังคมปัจจุบันจะถูกกำหนดโดยความรู้แบบวิทยาศาสตร์ แต่ก็ไม่สามารถลบเลือนอิทธิพลของความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ออกไปจากวิถีของสังคมไทยได้ อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อแบบวิทยาศาสตร์กับความเชื่อแบบไสยศาสตร์ยังคงมีอิทธิพลควบคู่กันอยู่ตลอดมาในสังคมไทย เพราะยังปรากฏความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หรือการแสดงฤทธิ์ที่พันวิสัยของสามัญมนุษย์ได้อย่างน่าอัศจรรย์ให้เห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวันพร้อม ๆ กับความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์อื่น ๆ นั่นคือ อาเทศนาปาฏิหาริย์หรือการตั้งจิตหายใจคนได้อย่างน่าอัศจรรย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์หรือคำสั่งสอนอันอาจจงใจคนให้นิยมเชื่อถือไปตามได้อย่างน่าอัศจรรย์ มีกิจกรรมพิธีกรรมหรือพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นความเชื่อดังกล่าวหนาแน่นอยู่ในสังคมปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลามีหลายลักษณะ

อันที่จริงความเชื่อด้านต่าง ๆ ของผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ทั้งหมด เพราะจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่หลายส่วน โดยเฉพาะความเชื่อที่มีต่อ ทวด ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดแก่ชีวิตผู้คนและชุมชนในทางที่ดี หากว่าได้มีการปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสม ดังนั้นความเชื่อเรื่องทวดอาจจะโยงไปสู่ความเชื่อด้านอื่น ๆ ขณะเดียวกันความเชื่อด้านอื่นก็สามารถที่เชื่อมโยงกับความเชื่อเรื่องทวดได้ด้วยเช่นกัน เช่น ทวดในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

ให้เกิดขึ้นได้ตามความเชื่อของผู้คนและชุมชน เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนและชุมชนทำนองเดียวกับพระพุทธรูป เป็นตัวแทนของความดีงาม ทวดอาจอยู่ในรูปของอะไรก็ได้ เช่น ภูเขา ต้นไม้ พระพุทธรูป คน เป็นต้น จึงพบว่าทวดในความเชื่อของชาวบ้านนั้นมีมากมาย แม้ว่าความเชื่อของผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจะมีหลายด้านเมื่อวิเคราะห์จากเรื่องเล่า แต่ความเชื่อต่าง ๆ ก็สามารถอธิบายไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้นั่นคือ วิถีชีวิตที่แท้จริงของผู้คนและชุมชน

2.2 ผู้คนและชุมชนกับศาสนา
จากการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พบว่าชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเป็นชุมชนที่มีความเลื่อมใสในศาสนาอย่างสูง เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าผู้คนในชุมชนรอบทะเลสาบสงขลานั้นมีทั้งไทยพุทธและมุสลิม และรับรู้กันมาว่า ไทยพุทธเป็นกลุ่มคนเก่าแก่ที่อาศัยอยู่ในดินแดนบริเวณนี้ เป็นไทยพุทธที่มีลักษณะผสมผสานในเรื่องศาสนา กล่าวคือ มีทั้งศาสนาพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อแบบดั้งเดิม จนกลายเป็น “พุทธแบบชาวบ้าน” ดังได้กล่าวแล้ว ส่วนชาวไทยมุสลิมแม้จะเพิ่งอพยพเข้ามาอาศัยในดินแดนแถบนี้ แต่ก็ยาวนานเพียงพอที่จะได้แสดงอัตลักษณ์ความเป็นไทยมุสลิมขึ้นให้เห็นอย่างชัดเจน แม้หลายชุมชนจะเป็นชุมชนใหม่แต่ก็พบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับมุสลิมน้อยมาก โดยเฉพาะในด้านศาสนา ข้อมูลเรื่องเล่าในงานวิจัยนี้ก็เช่นกัน ไม่ปรากฏเรื่องราวที่เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ดังนั้นการวิเคราะห์ในประเด็นนี้จึงเป็นกล่าวถึงผู้คนและชุมชนกับศาสนาพุทธเป็นสำคัญ

ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา มีวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาพุทธอยู่เป็นจำนวนมาก สามารถพิจารณาได้ทั้งประเพณี ศิลปกรรม วรรณกรรม ค่านิยม หรือแม้แต่ว่าความเชื่อ มติทางวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากศาสนาและได้แทรกซึมกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาได้ปรากฏให้เห็นในเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองหลายลักษณะ แสดงให้เห็นอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อผู้คนและชุมชนแถบนี้มายาวนาน เช่นกรณีประเพณีการทำศพที่ต้องอาศัยพิธีกรรมทางศาสนา ต้องอาศัยพระภิกษุประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนตามประเพณี ถ้าไม่เช่นนั้นศพก็จะไม่ได้ไปสุดไปเกิด กลายเป็นผีหรือวิญญาณเร่ร่อน จะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนและกลายเป็นปัญหาของชุมชน

2.3 ผู้คนและชุมชนกับธรรมชาติ จากการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พบว่า มีชื่อบ้านนามเมืองจำนวนมากที่แสดงให้เห็นวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ มีการนำธรรมชาติลักษณะต่าง ๆ มาตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมือง ได้แก่ ไร่ป่าหรือต้นไม้เป็นชื่อบ้านนามเมือง ชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจำนวนไม่น้อยได้ตั้งชื่อโดยอาศัยลักษณะของป่าหรือชื่อต้นไม้พันธุ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ตั้งของชุมชนนั้น ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าลักษณะป่าหรือพันธุ์ไม้ที่ชื่อตั้งชื่อชุมชนนั้นมักมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เป็นยา เป็นอาหาร เป็นสินค้า เป็นสิ่งปลูกสร้าง เป็นต้น วิธีการดังกล่าวมีความสอดคล้องกันทั้งฝั่งจังหวัดสงขลาและพัทลุง เช่น บ้านหัวป่า เพราะอยู่ใกล้ป่า บ้านใหม่ ชาว

บ้านในหมู่บ้านได้ตัดไม้เพื่อสร้างบ้าน จนมีบ้านหลังใหม่ขึ้นมา บ้านชายป่า หมู่บ้านนี้ซึ่งติดกับทะเลสาบจะเป็นป่าทึบและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ต่าง ๆ มากมาย เช่น หมูป่า ลิงเสน เสือ ช้าง แกลบหรือช้างค่อม เป็นต้น ใช้แหล่งน้ำเป็นชื่อบ้านนามเมือง แหล่งน้ำในพื้นที่ภาคใต้มีชื่อเรียกหลายแบบ ขึ้นอยู่กับขนาดและลักษณะของแหล่งน้ำนั้น ที่สำคัญคือ แหล่งน้ำแบบต่าง ๆ ล้วนมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชนทั้งสิ้น เช่น ไร่ตม ไร่อบ ไร่เพื่อการเกษตร ไร่เพื่อการคมนาคม ไร่เพื่อพิธีกรรม เป็นต้น แบบของแหล่งน้ำที่พบเห็นอาจจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือเกิดจากฝีมือของมนุษย์ เช่น บ่อ คู พัง บาง บึง อ่าว ทอน คลอง ทะเลห้วย เป็นต้น แบบของแหล่งน้ำต่าง ๆ นั้นได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาหลายลักษณะด้วยกัน แต่ละลักษณะล้วนบ่งบอกให้ทราบถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำนั้น ๆ นอกจากนั้นยังบ่งบอกถึงทำเลที่ตั้งของชุมชนด้วย ใช้ลักษณะพื้นดินที่ตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมือง ลักษณะพื้นที่ของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่มีความหลากหลายโดยภาพรวมแล้วลักษณะพื้นที่จะมีทั้ง “เขา ป่า นา เล” กล่าวคือ มีทั้งพื้นที่ที่เป็นทะเล ชายฝั่งทะเล ที่ราบ ผืนป่า และภูเขา ลักษณะของพื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นที่ตั้งของชุมชนและมีการตั้งชื่อเรียกชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่รอบทะเลสาบสงขลาโดยใช้คำแสดงลักษณะที่ตั้งที่แตกต่างกันออกไป เช่นคำว่า โคน เขา แหลม ดอน ท่า เกาะ ควน อ่าว เป็นต้น คำที่แสดงลักษณะพื้นที่สูงคือคำว่า ควน โคน ดอน หรือเขา ปรากฏว่ามีการนำคำเหล่านี้มาใช้เป็นชื่อหมู่บ้าน แสดงลักษณะพื้นที่ที่ตั้งของชุมชนว่าเป็นที่สูง ซึ่งสัมพันธ์กับเรื่อง

เล่าของชื่อบ้านนามเมืองนั้นๆ พบในชื่อหมู่บ้านหลายแห่ง เช่น บ้านโคกแก้ว บ้านโคกเมือง บ้านธรรมโฆชน์(มาจากชื่อ ทางโคก) บ้านควนโหมด บ้านเขาชัน บ้านนีนเชื้อเพลิงขในคอน เป็นต้น คำที่มีความหมายสัมพันธ์กับทะเลอีกลักษณะหนึ่งคือคำว่า แหลม ท่า เกาะ อ่าว ปาก บาง เป็นชุดของคำที่ปรากฏเป็นชื่อหมู่บ้านรอบทะเลสาบสงขลาหลายแห่ง เช่น บ้านแหลมชัน บ้านแหลม บ้านแหลมจาก บ้านแหลมดิน บ้านแหลมกรวด บ้านแหลมหาด บ้านท่าเขา บ้านท่าแดง เกาะน้ำรอบ บ้านเกาะแกง บ้านอ่าวทราย บ้านปากหวะ บ้านบางชวน บ้านปากเคียว บ้านบางเตง เป็นต้น ใช้ลักษณะผสมของธรรมชาติเป็นชื่อบ้านนามเมือง การตั้งชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อเหล่านั้น พบว่าชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาได้ตั้งชื่อบ้านนามเมืองขึ้นมาจากการนำเอาธรรมชาติสองชนิดมารวมกันเป็นส่วนใหญ่ และธรรมชาติเหล่านั้นมักจะประกอบด้วยลักษณะพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชน รวมกับสิ่งอื่นซึ่งมีอยู่มากหรือมีความสำคัญในพื้นที่นั้น เท่าที่ศึกษาพบว่า สิ่งอื่นที่นำมาใช้เป็นส่วนประกอบในการตั้งชื่อบ้านนามเมือง คือ สัตว์ ทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำ และต้นไม้ คำที่แสดงลักษณะพื้นที่ของชุมชนที่ปรากฏมากได้แก่ ปากบาง บาง แหลม ท่า โลก ดอน วัง เกาะ อ่าว และคำที่แสดงถึงสิ่งอื่นซึ่งมีในพื้นที่นั้นพบว่ามีใช้แตกต่างกันไปหลายคำ ชื่อต้นไม้ เช่น โตนด โพธิ์ ยาง เนียน ทิง ยอ ไทร เป็นต้น ชื่อสัตว์ เช่น เต่า กระจง นก ช้าง ไก่ เป็นต้น

2.4 ผู้คนและชุมชนกับอาชีพ
จากการศึกษาเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ทำให้ได้รับรู้

เกี่ยวกับอาชีพของผู้คนและชุมชนในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันหลายอาชีพ คือ อาชีพทำนา เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองจำนวนหนึ่ง ได้แสดงให้เห็นว่าอาชีพทำนาเป็นอาชีพที่สำคัญและอยู่คู่กับผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลามายาวนานเพราะบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาที่มีพื้นที่ราบเหมาะแก่การทำนาอยู่เป็นจำนวนมากทั้งฝั่งจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง มีน้ำอุดมสมบูรณ์จากแหล่งน้ำจืดซึ่งไหลมาจากเทือกเขาต่าง ๆ หลายแห่ง ขณะเดียวกันยังมีน้ำจากน้ำฝนที่เกิดจากอิทธิพลของลมมรสุม อาชีพทำนาที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา สามารถสังเกตได้จากคำที่นำมาตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมือง ซึ่งมักจะมีเรื่องเล่าชุดหนึ่งกำกับอยู่ด้วยเสมอ การกล่าวถึงอาชีพทำนาที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ทั้งที่ปรากฏในชื่อบ้านนามเมืองและปรากฏในรายละเอียดของเรื่องเล่า พบว่ามีอยู่ในเรื่องเล่าจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าอาชีพทำนาของผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา มีมายาวนานและเป็นอาชีพที่สำคัญ อาจกล่าวได้ว่าจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองดังกล่าว สามารถยืนยันคำกล่าวที่ว่าชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจัดเป็นชุมชนชาวนาแห่งหนึ่งที่สำคัญของประเทศ เป็นชุมชนที่ผลิตข้าวเลี้ยงผู้คนและชุมชนในพื้นที่อื่นมาอย่างยาวนาน อาชีพประมง อาชีพประมงเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ทั้งที่ปรากฏในชื่อบ้านนามเมืองโดยตรงและที่ปรากฏเฉพาะในเรื่องเล่า เท่าที่ได้รวบรวมและศึกษาเรื่องเล่าทั้งหมดพบว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อบ้านนามเมือง

ของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาทั้งฝั่งจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง ต่างร่วมกันยืนยันอัตลักษณ์ของชุมชนแถบนี้ที่มีความสัมพันธ์กับทะเลสาบสงขลาโดยตรงในฐานะ “ชุมชนประมง” ที่มีความเชื่อเพื่อเกื้อกูลกันอย่างกลมกลืนมายาวนาน เพราะเรื่องเล่าหลายเรื่องได้รับคำยืนยันจากปากคำของผู้เล่าว่า มีความเก่าแก่ มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ประการสำคัญก็คือ เรื่องเล่าเหล่านั้นได้กล่าวถึงอาชีพประมงของผู้คนและชุมชนแถบนี้อย่างชัดเจน เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและชุมชนกับอาชีพประมงมีจำนวนมาก ทั้งที่กล่าวถึงโดยตรง กล่าวถึงโดยอ้อมและด้วยคำที่ปรากฏอยู่ในชื่อบ้านนามเมือง ล้วนบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบสงขลาในอดีต สะท้อนวิถีชีวิตที่เกื้อกูลระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยพิจารณาจากเครื่องมือการทำประมง ดังนั้นเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองจึงเป็นสิ่งกระตุ้นเตือนผู้คนและชุมชนในปัจจุบันให้มีความระมัดระวังในการดำเนินชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ โดยเฉพาะทะเลสาบสงขลา ซึ่งปัจจุบันนี้อยู่ในขั้นวิกฤตอาชีพทำน้ำตาล พืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่งซึ่งมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในบริเวณรอบทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะในพื้นที่ฝั่งคาบสมุทรสติงพระคือ โตนด จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาปรากฏเรื่องราวของ โตนด อยู่ในเรื่องเล่าหลายเรื่อง และชื่อพืชชนิดนี้ได้ถูกนำมาตั้งเป็นชื่อบ้านนามเมืองหลายแห่ง เพื่อบ่งบอกความสำคัญและคุณค่าของโตนดที่อยู่คู่วิถีชีวิตของผู้คนและชุมชนมาอย่างยาวนานนอกจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนต่าง ๆ ดังกล่าว ที่ได้

กล่าวถึงเรื่องราวอาชีพทำน้ำตาลแล้ว ยังมีชื่อบ้านนามเมืองอีกหลายชื่อที่ใช้ชื่อโตนดเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้านนามเมือง ทั้งนี้ในเรื่องเล่าไม่ได้ระบุชัดเจนว่าได้มีการทำน้ำตาลหรือไม่ เช่น บ้านโตนดด้วน บ้านบางโหนด บ้านป่าโหนด เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมืองที่กล่าวถึงอาชีพและผู้คนที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำน้ำตาล เช่น หาไม้พินขาย ชุมชนที่ทำน้ำตาล เป็นต้น เช่น บ้านหัวหิน บ้านช่องพิน ในตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อาชีพค้าขาย เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาได้สะท้อนให้เห็นอาชีพอีกอย่างหนึ่งของผู้คนและชุมชนแถบนี้ คือ อาชีพค้าขาย ซึ่งเป็นการค้าขายที่อาศัยเรือเป็นพาหนะ อาศัยแม่น้ำลำคลองที่ไหลลงสู่ทะเลสาบและทะเลสาบเป็นเส้นทางสำหรับค้าขาย ดังนั้นชุมชนต่าง ๆ มากมายรอบทะเลสาบสงขลาจึงมี “ท่า” สำหรับจอดเรือทั้งเรือเล็กและเรือใหญ่ “ท่า” เหล่านี้ได้กลายเป็นสถานที่ที่มีชีวิตชีวา และประการสำคัญก็คือ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาหลายแห่ง แต่ละแห่งล้วนบ่งบอกเรื่องราวผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองเหล่านั้นให้คนรุ่นหลังได้รับรู้ว่า ชุมชนแต่ละแห่งที่มี “ท่า” เคยมีความรุ่งเรือง มีความคึกคักอย่างมากในอดีตหลายแห่งเคยเป็นท่าเรือที่สำคัญในการค้าขาย เคยเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญของบ้านเมือง เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาหลายเรื่องได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การค้าขายเป็นอาชีพสำคัญอีกอาชีพหนึ่งของผู้คนและชุมชนแถบนี้ ทั้งนี้โดยมีลักษณะเป็นการค้าขายทางเรือ มีท่าเรือที่สำคัญหลายแห่งเกิดขึ้นรอบทะเลสาบสงขลา และ

บางแห่งยังขยายตัวลึกเข้าไปในแผ่นดินโดยอาศัยแม่น้ำลำคลองหลายสาย ซึ่งในสมัยก่อนน่าจะมี ความกว้างและความลึกมากเพียงพอที่จะให้เรือสินค้าขนาดใหญ่เข้าไปจอด เพื่อระบายสินค้าชนิดต่าง ๆ ไปถึงมือผู้บริโภครวมทั้งผู้ค้าขายรายย่อยที่กระจายอยู่ในชุมชนต่าง ๆ มากมาย อาชีพทำสวนทำไร่ อาชีพทำสวนทำไร่เป็นอีกอาชีพหนึ่งที่เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาได้แสดงให้เห็น เนื่องจากพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลาซึ่งเลขขึ้นไปจากชายฝั่งจะเป็นที่ราบสำหรับทำนา ทำเกษตร อย่างอื่น ที่ราบเชิงเขา บริเวณไหล่เขาจึงเหมาะที่จะทำสวนทำไร่ กอปรกับมีน้ำฝนและแหล่งน้ำธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ผู้คนและชุมชนจำนวนหนึ่งจึงหักล้างกลางพงแล้วยังชีพด้วยการทำสวนทำไร่พืชพันธุ์ต่าง ๆ อย่างหลากหลาย นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาอีกหลายแห่ง ที่มีการกล่าวถึงการทำสวนทำไร่โดยทางอ้อม ซึ่งสามารถสันนิษฐานได้ว่าชุมชนต่าง ๆ มีอาชีพทำสวนทำไร่กันอย่างกว้างขวางทั้งฝั่งจังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง เช่น บ้านพร้าว ตำบลท่าบ่อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา บ้านโนสวน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา บ้านโนบ้าน บ้านสวนใหม่ ตำบลเกาะยอ อำเภอมือ จังหวัดสงขลา บ้านฝาละมี ตำบลฝาละมี อำเภอบางปะกง จังหวัดพัทลุง บ้านน้ำป่อหมาก ตำบลเกาะหมาก อำเภอบางปะกง จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

2.5 ผู้คนและชุมชนกับสิ่งของและสถานที่ จากการศึกษาพบว่า การนำชื่อสิ่งของและสถานที่บางประเภทมาเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาปรากฏค่อนข้างมาก ส่วนใหญ่สิ่งของ

และสถานที่ที่นำมาเป็นชื่อบ้านนามเมืองมักจะเกิดขึ้นจากฝีมือของมนุษย์ และมีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตผู้คนและชุมชนด้านใดด้านหนึ่ง เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาที่บอกเล่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนและชุมชนกับสิ่งของและสถานที่ จนนำมาตั้งเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้านนามเมืองทั้งฝั่งจังหวัดสงขลาและพัทลุงนั้น มีจำนวนมาก นอกจากนั้น ยังมีการนำชื่อคนหรือบุคคลบางกลุ่มที่มีความสำคัญหรือมีบทบาทตลอดจนมีลักษณะเด่นอย่างใดอย่างหนึ่งมาตั้งเป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้านนามเมือง เช่น บ้านจีน บ้านชะแล้ บ้านแม่ลาด บ้านท่าสะอ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา ยังปรากฏเรื่องราวของผู้คนและชุมชนในแง่มุมอื่นอีกหลายประการ ซึ่งจะต้องอาศัยการวิเคราะห์อีกระดับหนึ่ง เพราะเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้ในครั้งนี้ไม่ได้กล่าวถึงโดยตรงและชัดเจน แต่สามารถวิเคราะห์โดยอาศัยเทียบเคียงหรือใช้ข้อมูลจากเอกสารหรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ประกอบ หรืออาจจะต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในแง่มุมนั้น ๆ ต่อไป เช่น เรื่องประเพณีตายายย่าน ประเพณีแต่งงานกับนางไม้ ประเพณีทำบุญชบายเล ประเพณีการทำจาด ประเพณีทำบุญกลางบ้าน เป็นต้น

3. ความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลา

3.1 ความผูกพันระหว่างคนกับทะเลสาบสงขลา

3.1.1 คนกับทะเลในฐานะแหล่งทำมาหากิน จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา พบว่าคนรอบทะเลสาบสงขลาที่มีความผูกพันกับทะเล

อย่างมาก ในฐานะที่ทะเลเป็นแหล่งทำมาหากิน อันอุดมสมบูรณ์ เรื่องเล่าจึงบอกให้รู้ว่า การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของคนรอบทะเลสาบสงขลา นิยมพื้นที่ที่ติดทะเลและมีความอุดมสมบูรณ์ เพื่อความสะดวกในการทำมาหากิน จึงมีการอพยพโยกย้ายที่อยู่เพื่อหาทำเลที่เหมาะสมดังกล่าวอยู่เสมอในอดีต อาจเกิดจากคำบอกเล่าปากต่อปากถึงความอุดมสมบูรณ์ และการค้นหาทำเลที่เหมาะสมในการทำมาหากินของคน เมื่อค้นพบก็จะสามารถเข้าอาศัยอยู่ทำมาหากินร่วมกับคนที่เข้าจับจองกันมาก่อน และกลายเป็นพี่น้องเครือญาติกันไปโดยปริยาย ใช้ชีวิตแบบเกื้อกูลกันโดยเฉพาะการทำมาหากินที่มีต้องอาศัยทะเล ลักษณะดังกล่าวปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อชุมชนหลายแห่ง เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านแหลมหาด ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา บ้านแหลมชัน ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา บ้านท่าคุระ ตำบลคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา บ้านอ่าวทิง ตำบลรัษฎามิ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา บ้านเกาะนก ตำบลคูเต่าอำเภอหาดใหญ่จังหวัดสงขลาบ้านเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองจังหวัดสงขลา เป็นต้น การเลือกตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ติดทะเลเพื่อความสะดวกในการทำมาหากินเป็นเรื่องปกติของผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาซึ่งเกิดขึ้นมานาน และหลายแห่งกลายเป็นชุมชนเก่าแก่มี่ประวัติศาสตร์ยาวนานช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ที่บ่งบอกความผูกพันระหว่างคนกับทะเลในฐานะแหล่งทำมาหากิน อาทิ ประเพณี พิธีกรรม เครื่องมือทำกิน ความเชื่อ ซึ่งฝังรากลึกลงไปในจิตใจและวิถีชีวิตของคนและกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนในที่สุด จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองหลาย

แห่ง พบว่าการโยกย้ายหรือค้นพบพื้นที่ริมทะเลที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำกินล้วนมีอุปสรรคใหญ่หลวง เมื่อการตั้งถิ่นฐานเกิดขึ้นได้แล้ว จึงเพิ่มความผูกพันระหว่างคนกับทะเลโดยเฉพาะในบริเวณพื้นที่ของชุมชนให้มีความเข้มข้นมากขึ้นเป็นทวีคูณ เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านท่าประป่า ตำบลห้วยลึก อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา บ้านวัดป่าลิไลยก์(บ้านดินวัดป่า) ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง บ้านนอกทุ่ง ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นต้น

3.1.2 คนกับทะเลในฐานะเส้นทางสัญจร ความผูกพันของคนกับทะเลสาบสงขลาในฐานะเส้นทางสัญจร ปรากฏชัดเจนในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาหลายเรื่อง ทำให้ได้รับรู้บรรยากาศการสัญจรทางน้ำที่คึกคักในทะเลสาบสงขลาที่มีเรือขนาดและลักษณะต่างๆ จำนวนมากเรือจึงมีบทบาทอย่างมาก ทั้งเรือพาย เรือแจว เรือใบ เรือประทุน รวมทั้งเรือยนต์หรือเรือเมล์ที่เข้ามามีบทบาทในช่วงหลัง เช่น ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านปากบางตะเครียะ ตำบลตะเครียะ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านปากหวะ ตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านชายคลอง ตำบลพนางตุง อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง บ้านแหลมหาด ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เป็นต้น เรื่องเล่าที่แสดงความผูกพันของคนกับทะเลในฐานะเส้นทางสัญจรซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่อดีตและยังปรากฏให้เห็นร่องรอยหลักฐานอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน เช่น เรื่องเล่าบางตอนเกี่ยวกับชื่อบ้านท่าคุระ ตำบลคลองรี อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าบ้านชะแล้ ตำบลชะแล้ อำเภอ

สิงหนคร จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อ บ้านใต้ ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัด สงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านแหลมจาก ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังปรากฏเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบ สงขลาอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่าคน รอบทะเลสาบสงขลามีความผูกพันกับทะเลใน ฐานะเส้นทางสัญจรไปมาเพื่อกิจกรรมต่างๆ ใน อดีต และด้วยลักษณะจากการสัญจรไปมาทาง เรือนั้นเอง ได้กลายเป็นที่มาของชื่อบ้าน นามเมืองในที่สุด เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้าน ปาขาดตำบลปาขาด อําเภอสิงหนคร จังหวัด สงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านฝาละมี ตำบล ฝาละมี อําเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เรื่องเล่า เกี่ยวกับชื่อบ้านท่าหีบ ตำบลห้วยลึก อําเภอ ควนเนียง จังหวัดสงขลา เป็นต้น การสัญจรทาง เรือโดยอาศัยทะเลสาบสงขลาของคนในชุมชน รอบทะเลสาบสงขลามีความสำคัญไม่เฉพาะ ต่อคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีอาณาเขตติด ทะเลเพียงอย่างเดียว เพราะจากข้อมูลในเรื่อง เล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบ ทะเลสาบสงขลาส่วนหนึ่งได้บอกว่า ชุมชนที่ตั้ง ถิ่นฐานอยู่ด้านในคือชุมชนบริเวณ “เขา “ป่า” และ “นา” ก็ยังอาศัยลำน้ำลำคลองสายต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา เป็นเส้นทางสัญจร เพื่อออกสู่ทะเล หรือบางชุมชนก็อาศัยสายน้ำ ลำคลองดังกล่าวที่มีความลึกและกว้างเพียงพอ ใช้สำหรับจอดเรือขนาดใหญ่ ทั้งเรือโดยสาร และเรือสินค้า เพื่อหลบลมในหน้ามรสุมและ เพื่อพักหรือขนถ่ายระบายสินค้า วิถีชีวิตของคน รอบทะเลสาบสงขลาจึงสัมพันธ์และผูกพันอยู่ กับทะเลวันแล้ววันเล่ายาวนาน

3.2 ความผูกพันระหว่างคนรอบ ทะเลสาบสงขลา

3.2.1 ความผูกพันเพราะ ทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะความผูกพัน ระหว่างคนรอบทะเลสาบสงขลาโดยมีทรัพยากร ธรรมชาติเป็นสิ่งยึดโยงมีความเข้มข้น ลักษณะ ดังกล่าวได้ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อ บ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา หลายเรื่อง เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านท่าเมรุ ตำบลบางกล้า อําเภอบางกล่า จังหวัดสงขลา ที่มี การตัดไม้เพื่อสร้างเมรุสำหรับงานศพของผู้มี อำนาจ เป็นการแบ่งปันทรัพยากรต่อกัน แม้จะ มีเหตุผลอื่นรวมอยู่ด้วย แต่แสดงให้เห็น ความผูกพันที่เกิดจากทรัพยากรธรรมชาติคือ ต้นไม้ ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของ ลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งผู้คนและชุมชนได้ใช้ ประโยชน์ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ทำให้มีการเดิน ทางไปมาหาสู่กันเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตจาก ธรรมชาติ และข้ามเขตชุมชนออกไปเพื่อหา บังจ้ายี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจากธรรมชาติ ซึ่งอาจจะมีสมบูรณ์ในอีกชุมชนหนึ่ง อาจจะเป็น สัตว์น้ำ ไม้พิน ไม้สร้างบ้าน พืชผัก สมุนไพร ข้าว อาหารแห้ง น้ำจืด สัตว์บก นก เป็นต้น ปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านแหลม ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านแหลมจาก ตำบลปากกร อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับ ชื่อบ้านทับทวน ตำบลปาขาด อําเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็นความ ผูกพันโดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนยึดโยง เป็นความสวยงามของวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นรอบลุ่ม ทะเลสาบสงขลาในอดีต ลักษณะความผูกพัน กันเพราะต่างอาศัยทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน การไปมา

หาสู่กัน การแบ่งปันสิ่งที่มี สิ่งที่เหลือ ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ไปสู่การเคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ความระมัดระวังในการดำเนินชีวิต ความพอเพียงในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จึงส่งผลให้การดำรงอยู่ของผู้คนและชุมชนรอบทะเลสาบสงขลามีความพอดีและยั่งยืนมาช้านาน สามารถสัมผัสได้จากเรื่องของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา

3.2.2 ความผูกพันเพราะ

เครือญาติ พบว่า หลายชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเป็นชุมชนที่เกิดจากการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง อาจจะอพยพจาก “เขา” ไปสู่ “นา” หรืออพยพจาก “นา” ไปสู่ “เล” หรืออพยพจาก “เล” ไปสู่ “เขา” หรือแม้แต่อพยพจาก “เล” ไปสู่ “เล” ทั้งนี้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กันไป เช่น เกิดโรคระบาดหรือภัยพิบัติทางธรรมชาติ ค้นพบแหล่งที่อุดมสมบูรณ์กว่า แต่งานกับคนต่างชุมชน คำชาย อุทกภัย หนีโจร เป็นต้น การอพยพโยกย้ายถือเป็นเหตุการณ์ปกติธรรมดาของผู้คนรอบทะเลสาบ เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาบางเรื่องได้บอกเล่าให้รู้ว่าบางชุมชนมีความเป็นผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นในฐานะเครือญาติ เช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านกาหว่า ตำบลโรง อำเภอกะระเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านใหญ่ ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นต้น อีกกรณีหนึ่ง คือ คนจีนที่กระจายกันทำมาหากินอยู่ตามชุมชนต่าง ๆ นั้นมักจะเป็นเครือญาติ อพยพมาจากเมืองจีนด้วยกัน รู้จักมักคุ้นกัน เมื่อแยกกันอยู่จึงทำให้ชุมชนต่าง ๆ ที่คนจีนอาศัยอยู่กลายเป็นชุมชนที่มีความผูกพันกันไปโดยปริยาย โดยเฉพาะในช่วงที่คนจีนเหล่านั้นมีความมั่งคั่ง เป็นปึกแผ่นขึ้นมาจากการค้าขาย

หรือประกอบอาชีพอื่น ๆ การติดต่อสื่อสารไปมาหาสู่กัน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันจึงเกิดขึ้นเช่น กรณีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านจิน ตำบลบางเขียด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านเกาะหมาก ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ที่แสดงให้เห็นว่าการอพยพโยกย้ายมาอยู่เพราะความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และยังมีบางส่วนของอพยพมาจาก “ควน” หรือ “เขา” มาสู่ “เล” เรื่องเล่าของชื่อบ้านล่องลม-เสาชง ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา แสดงการอพยพมาจากพัทลุง รวมทั้งยังมีอีกหลายชุมชนที่มีเรื่องเล่าสะท้อนความผูกพันของคนรอบทะเลสาบสงขลาในฐานะที่เป็นญาติกัน เช่น บ้านดอนคันทาลคลองรี อำเภอสติงพระ ซึ่งเป็นชุมชนผสมระหว่างไทยพุทธ มุสลิม จีน ต่อมามีการโยกย้ายไปตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนอื่น หรือบ้านปากบางภูมิ ตำบลรัตภูมิ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ซึ่งเคยเป็นชุมชนใหญ่มีผู้คนหนาแน่น เป็นชุมชนผสมพุทธกับมุสลิม มีการติดต่อกับชุมชนอื่นโดยสะดวกทางเรือ เพราะมีท่าเรือขนาดใหญ่ มีผู้คนต่างชุมชนเข้ามาติดต่อค้าขาย ขณะเดียวกันผู้คนในชุมชนก็เดินทางไปต่างชุมชนก็มาก อาจทำให้เกิดการโยกย้ายถิ่นฐานด้วยเหตุผลต่าง ๆ เป็นต้น

3.2.3 ความผูกพันเพราะ

ศาสนาและความเชื่อ พบว่า คนรอบทะเลสาบสงขลามีความผูกพันกัน เพราะต้องเดินทางไปมาหาสู่กันเพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาและความเชื่อร่วมกัน พบลักษณะความผูกพันเช่นนี้ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองบางแห่ง เนื่องจากชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเป็นชุมชนที่มีความยึดมั่นในศาสนาและความเชื่อ กิจกรรม

ที่แสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการก่อสร้างศาสนสถานเป็นตัวอย่าง ของกิจกรรมที่แสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธา ที่ผู้คนรอบทะเลสาบสงขลาให้ความสำคัญ ไม่ว่า ชุมชนใดก็ตามมีกิจกรรมดังกล่าว ผู้คนในชุมชน นั้น ตลอดจนชุมชนอื่นที่รับรู้ต่างห้อมเหเพื่อทำ กิจกรรมนั้นให้ลุล่วง เพราะต่างเชื่อว่า “ได้บุญ” ใหญ่ บางครั้งต้องลงทุนข้ามน้ำข้ามทะเลเพื่อ คั้นหัววัวสูก่อสร้าง เช่น เรื่องเกี่ยวกับชื่อบ้านชาว ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านควา ตำบลบ้านขาว อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เรื่องเล่าเกี่ยวกับ ชื่อบ้านแหลมบ่อท่อ ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา เป็นต้น ความผูกพัน ของคนรอบทะเลสาบสงขลาที่เกิดจากศาสนา และความเชื่ออีกลักษณะหนึ่ง มีความข้องกับ พระพุทธรูปซึ่งพบที่ฝั่งสงขลา แต่ได้นำไป ประดิษฐานไว้ที่ฝั่งพัทลุง ลักษณะเช่นนี้เป็นการ สะท้อนความผูกพันบางประการของคนต่าง ชุมชนที่มีต่อกันโดยมีเรื่องศาสนาและความ เชื่อเป็นแก่น ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านแหลมคูลา ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

อภิปรายผลการวิจัย

การเก็บรวบรวมเรื่องเล่าความเป็นมา ของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบ สงขลาตามพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดนั้น หลาย หมู่บ้านผู้วิจัยต้องลงพื้นที่ซ้ำหลายครั้งจึงจะได้ ข้อมูลซึ่งต้องอาศัยการระดมข้อมูลจากชาวบ้าน หลายคนเพื่อปะติดปะต่อให้สมบูรณ์ แต่บาง หมู่บ้านไม่สามารถหาผู้บอกข้อมูลได้ จึงไม่มี เรื่องเล่าความเป็นมาของชื่อบ้านเหล่านั้น

ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายอย่างยิ่ง ทั้งนี้ผู้วิจัย วิเคราะห์สาเหตุได้หลายประการ เช่น หมู่บ้าน เหล่านั้นเป็นหมู่บ้านตั้งใหม่ สมาชิกไม่มีความ ผูกพันกับความเป็นมา สมาชิกในหมู่บ้านเป็น คนรุ่นใหม่ ไม่สนใจข้อมูลเชิงประวัติ สมาชิก ในหมู่บ้านอพยพเข้ามาอยู่อาศัยใหม่เพื่อทำมาหากิน ไม่มีเวลาศึกษาข้อมูลความเป็นมา สมาชิก ละเลยเรื่องราวของชุมชนทุกด้านมานาน ทำให้ ความรู้บางประการเกี่ยวกับชุมชนสูญหายไป หรือขาดช่วงจากคนรุ่นก่อน จนไม่มั่นใจที่จะ บอกข้อมูล ชาวบ้านคนเดิมเบื่อหน่ายที่จะบอก ข้อมูลซ้ำ ๆ ซึ่งไม่เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน เป็นต้น

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมือง ของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจำนวน 158 ชุมชน ทั้งที่เป็นหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ นั้น ชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาจำนวนมากนิยมตั้งชื่อ ชุมชนโดยอาศัยลักษณะของพื้นที่ที่ผสมกับชื่อ ชนิดของต้นไม้หลายชนิดซึ่งเจริญงอกงามใน พื้นที่ดังกล่าว อาจจะเป็นต้นไม้ที่มีเป็นจำนวนมาก หรืออาจจะมีเพียงต้นเดียวหรือจำนวนน้อย และต้นไม้ต่าง ๆ มักจะมีประโยชน์หรือคุณค่า ต่อชุมชนทางใดทางหนึ่ง อาจจะเป็นประโยชน์ หรือคุณค่าในแง่การดำรงชีวิต เช่น เป็นอาหาร เป็นยารักษาโรค เป็นต้น หรืออาจจะเป็นต้นไม้ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อบางประการ เช่น มีความ ศักดิ์สิทธิ์ มีวิญญูณพลังสถิตอยู่ เป็นต้น นอกจากนั้นยังตั้งชื่อบ้านนามเมืองโดยใช้คำที่ แสดงลักษณะพื้นที่ผสมกับชื่อของสัตว์ต่าง ๆ ส่วนใหญ่สัตว์ที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของชื่อบ้าน นามเมืองมักจะเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์ต่อการ ดำเนินชีวิตของผู้คนหรือชุมชนแถบนี้ เช่น นก ช้าง กระเจง ไก่ เต่า ปลา เป็นต้น สัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ อาจใช้เป็นอาหาร ใช้ทำงาน ดูเล่น ที่น่าสนใจ

ปักฐานมั่นคงในที่ดินที่หนึ่ง ก็มักจะมีการไปมาหาสู่กันเพื่อเยี่ยมเยือนในวาระอันเหมาะสม อาจจะเดินทางไปมาหาสู่กันเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมในอาชีพหรือกิจกรรมทางประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่ง ความผูกพันเพราะเครือญาติจึงมีความแน่นแฟ้น แม้จะอยู่ห่างไกลกันเพียงใด วัฒนธรรมการ “สืบญาติ” การ “ผูกเกลือ” การ “ผูกดอง” การ “ออกปากกินวาน” หรือแม้แต่คตินิยมที่ว่าเวลาหุงข้าวแต่ละครั้งต้องหุงให้เหลือ เมื่อญาติเดินทางมาเยือนจะสามารถเลี้ยงดูได้ทันที เป็นต้น เหล่านี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยมีรากฐาน มิใช่เกิดขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย นั้นหมายความว่า การเดินทางไปมาหาสู่กันของคนในชุมชนต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลาเกิดขึ้นอย่างเป็นจริงเป็นจัง และเกิดขึ้นนานมาแล้ว นานมากเพียงที่ทะเลล้อมให้เกิดเป็นวิถีที่มั่นคงและชัดเจน มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน รวมทั้งความผูกพันเพราะศาสนาและความเชื่อยังมีพลังมากเพียงพอที่จะสร้างความผูกพันของคนรอบทะเลสาบสงขลาให้ดำรงอยู่ต่อไป เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ของแต่ละชุมชนไม่ว่าจะเป็นฝั่งจังหวัดสงขลาหรือจังหวัดพัทลุง ก็ยังได้เห็นคนต่างชุมชนไปร่วมกิจกรรมกันอย่างจริงจังซึ่งถือเป็นการสืบสายความผูกพันของคนให้ยังคงอยู่ ขณะที่ความผูกพันซึ่งเกิดจากทรัพยากรธรรมชาติและเครือญาติกำลังอ่อนล้าโรยแรง ทำให้ภาพหรือบรรยากาศแห่งความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลามัวหมองลงไปอย่างมาก เหลือไว้แต่ความทรงจำที่สวยงามในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเท่านั้น.

ที่จะสร้างความผูกพันของคนรอบทะเลสาบสงขลาให้ดำรงอยู่ต่อไป เพราะกิจกรรมต่าง ๆ ของแต่ละชุมชนไม่ว่าจะเป็นฝั่งจังหวัดสงขลาหรือจังหวัดพัทลุง ก็ยังได้เห็นคนต่างชุมชนไปร่วมกิจกรรมกันอย่างจริงจังซึ่งถือเป็นการสืบสายความผูกพันของคนให้ยังคงอยู่ ขณะที่ความผูกพันซึ่งเกิดจากทรัพยากรธรรมชาติและเครือญาติกำลังอ่อนล้าโรยแรง ทำให้ภาพหรือบรรยากาศแห่งความผูกพันระหว่างคนกับทะเลและคนรอบทะเลสาบสงขลามัวหมองลงไปอย่างมาก เหลือไว้แต่ความทรงจำที่สวยงามในเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาเท่านั้น.

ข้อเสนอแนะทั่วไป

งานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นของสถานศึกษาชั้นพื้นฐานในพื้นที่รอบทะเลสาบสงขลา เป็นเอกสารประกอบการเรียนระดับต่าง ๆ และเป็นแนวทางสำหรับการเก็บข้อมูล การเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์สำหรับการเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น คติชาวบ้าน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในพื้นที่ “นา” “เขา” “ป่า” ให้ครบถ้วนทุกชุมชน เพราะปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลเหล่านี้ที่สมบูรณ์ และนับวันผู้บอกข้อมูลที่รู้จริงยิ่งเหลือน้อยหรืออาจจะหมดไป
2. ควรมีการเก็บข้อมูลเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมืองที่สำคัญ ๆ สักประมาณ 10-20 เรื่อง โดยเก็บข้อมูลอย่างละเอียดทุกมิติ

เพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับสมมุติฐานที่หลากหลาย และลุ่มลึกด้วยแนวคิดทฤษฎีใหม่ๆ เช่น อำนาจ และสิทธิชุมชนที่ปรากฏในเรื่องเล่าของชื่อบ้านนามเมืองลุ่มทะเลสาบสงขลา เป็นต้น

3. ควรวิเคราะห์ชื่อบ้านนามเมืองดังกล่าวและชื่อบ้านนามเมืองในงานวิจัยนี้ด้วยองค์ความรู้ทางภาษาแนวใหม่ เช่น ภาษาศาสตร์สังคม เป็นต้น

บรรณานุกรม

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2538). ชื่อบ้านนามเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2538). “ชื่อบ้านนามเมือง”. ใน ชื่อบ้านนามเมือง. หน้า (13-18).
- สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2548). “ข้อจำกัดและปัจจัยทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา”. ใน รู้จักทักษิณ. สถาพร ศรีสังข์ บรรณาธิการ. หน้า 208-225). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2548). “ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้”. ใน รู้จักทักษิณ. สถาพร ศรีสังข์ บรรณาธิการ. หน้า 11-39). กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (ไม่ปรากฏวัน เดือน ปีที่เผยแพร่). <http://www.khlong-u-taphao.com/index.php?file>